

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่บรรจุอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ และที่จะเป็นไปในอนาคตตามแนวทางของสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการพัฒนาระดับรากหญ้าซึ่งเป็นกลไกสำคัญตัวหนึ่งในการพัฒนาประเทศ หรือที่เรารู้จักกันโดยทั่วไปว่าการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งโดยเนื้อหาสาระสำคัญตามแนวความคิดดังกล่าวนั้นคือการพัฒนาที่จะให้ทุกส่วนมีส่วนร่วมในการพัฒนาผานกันไป ไม่ว่าจะเป็น เศรษฐกิจ สังคม หรือสิ่งแวดล้อม และเพื่อที่จะไม่ให้การบริโภคในปัจจุบันส่งผลต่อความต้องการในการบริโภคของชนชั้นลูกหลานให้ลดน้อยลงไปด้วย จากแนวทางดังกล่าวภาคการเกษตรได้ถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจมีความเชื่อกันว่า หากภาคการเกษตรหรือการพัฒนาระดับล่างได้ถูกขับเคลื่อนแล้ว การพัฒนาระดับประเทศก็จะพัฒนาตามไปด้วย

จากสถิติการขยายตัวในด้านต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจ ดังแสดงในตารางที่ 1 จะเห็นได้ว่าจำนวนแรงงานที่อยู่ในภาคการเกษตรมีมากกว่าภาคการผลิตอื่นๆ จึงอาจถือได้ว่าเป็นแรงงานหลักของประเทศ ดังนั้นหากต้องการพัฒนาระดับรากหญ้าให้เกิดผลสัมฤทธิ์ จะต้องพัฒนาให้เกษตรกรมีความเป็นอยู่ที่ดี และสามารถพัฒนาศักยภาพด้านผลผลิตให้สามารถเพิ่มสูงขึ้นทั้งปริมาณและคุณภาพ แต่ที่ผ่านมามีปัญหาสำคัญที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาทางการเกษตรคือ ปัญหาทางด้านราคา เนื่องจากลักษณะสำคัญของพืชผลทางการเกษตรเป็นสินค้าที่ต้องอาศัยช่วงเวลาในการผลิต และผลผลิตที่ได้ยังขึ้นอยู่กับดินฟ้าอากาศที่เกษตรกรไม่สามารถควบคุมได้ ฤดูกาลไหนฝนตกมากผลผลิตจะล้นตลาดแต่ราคาจะต่ำ ฤดูกาลไหนฝนตกน้อยผลผลิตจะมีปริมาณน้อย ราคาจะสูง ประกอบกับเกษตรกรส่วนใหญ่มักใช้ราคาในอดีตเป็นตัวชี้้นำในการตัดสินใจทำการเพาะปลูก ถ้าปีใดผลผลิตมีราคาสูงเกษตรกรจะใช้เป็นเครื่องตัดสินใจปลูกพืชผลชนิดนั้น ๆ จนมีผลผลิตล้นตลาดเกินความต้องการ ถ้าปีใดราคาต่ำก็จะลดการเพาะปลูกทำให้ผลผลิตไม่เพียงพอต่อความต้องการ นอกจากนี้สินค้าเกษตรหลายชนิดยังต้องอิงราคาตลาดโลก ส่งผลให้ราคาสินค้าเกษตรมีความผันผวนไม่แน่นอนก่อให้เกิดความเสี่ยงแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นตัวเกษตรกร

ผู้ผลิตเอง หรือผู้ประกอบการธุรกิจเกษตร รวมถึงโรงงานอุตสาหกรรมเกษตรต่างก็ได้รับผลกระทบจากความผันผวนของราคาและเป็นปัญหาโดยตลอดจนถึงปัจจุบัน (กรมการค้าภายใน, 2546)

ตารางที่ 1 แสดงอัตราการขยายตัวของผลิตภัณฑ์รวมในประเทศและประชากรของประเทศไทย ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 – 8

รายการ	แผน 5	แผน 6	แผน 7	แผน 8
อัตราการขยายตัว GDP (%)	5.34	11.37	8.21	-0.22
- ภาคเกษตร	3.69	4.65	3.02	1.05
- ภาคนอกเกษตร	5.73	12.55	8.93	-0.37
ประชากร (ร้อยละ)	100.00	100.00	100.00	100.00
- ภาคเกษตร	63.90	62.50	60.90	56.33
- ภาคนอกเกษตร	36.10	37.50	39.10	43.67
GDPต่อหัว (บาท/คน/ปี)	22,872	34,555	45,494	47,074
- ภาคเกษตร	6,545	7,765	8,412	9,187
- ภาคนอกเกษตร	52,233	80,395	105,455	100,772
- อัตราส่วนภาคเกษตร ต่อภาคนอกเกษตร	1:7.98	1:10.35	1:12.54	1:10.97

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

ปัญหาเสถียรภาพของราคาพืชผลทางเกษตร ถือได้ว่าเป็นปัญหาเรื้อรังของภาคการเกษตรของไทยมาเป็นเวลานานและก่อให้เกิดผลกระทบโดยตรงต่อเกษตรกร รวมไปถึงผู้ที่เกี่ยวข้องกับทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นโรงงานแปรรูปและผู้ส่งออกสินค้าเกษตร ซึ่งปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความผันผวนในราคาพืชผลทางเกษตรมีมากมายหลายประการ ตั้งแต่ความแตกต่างของปริมาณพืชผลที่เก็บเกี่ยวได้ระหว่างช่วงฤดูเก็บเกี่ยวและช่วงนอกฤดูเก็บเกี่ยว สภาพดินฟ้าอากาศที่ไม่แน่นอน รวมไปถึงสินค้าเกษตรในตลาดโลกที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของผู้ผลิตและผู้บริโภคโดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรรายย่อย ทำให้ไม่สามารถวางแผนการเพาะปลูกได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากไม่ทราบว่าคุณสมบัติของผลผลิตการเกษตรที่เพาะปลูกอยู่มีความต้องการเท่าไร และจะขายได้ในราคาเท่าใด

ปัจจัยอีกประการหนึ่งที่ทำให้ราคาสินค้าเกษตรมีความผันผวน ได้แก่ การที่เกษตรกรไม่สามารถคาดการณ์ราคาสินค้าเกษตรในอนาคต สภาวะดังกล่าวทำให้เกษตรกรมีความจำเป็นต้องวางแผนการเพาะปลูกโดยอาศัยข้อมูลราคาในอดีต โดยเกษตรกรส่วนใหญ่จะหันมาผลิตสินค้าเกษตรที่มีราคาดีในขณะนั้น ทำให้มีผลผลิตออกสู่ตลาดเป็นจำนวนมาก และส่งผลให้ราคาสินค้าเกษตรตกต่ำในที่สุด หลังจากนั้นราคาสินค้าที่ตกต่ำก็ทำให้เกษตรกรหันไปเพาะปลูกพืชผลชนิดอื่น ทำให้ผลผลิตสินค้าเกษตรที่เข้าสู่ตลาดมีจำนวนน้อย และราคาสินค้าเกษตรกลับสูงขึ้นได้ ซึ่งทำให้เกิดเป็นวงจรที่ก่อให้เกิดความผันผวนในราคาสินค้าเกษตรอย่างต่อเนื่องได้เช่นกัน

ดังนั้นเพื่อขจัดปัญหาความผันผวนด้านราคา และเพื่อให้การพัฒนาภาคเกษตรสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ รัฐบาลจึงได้จัดตั้งตลาดสินค้าการเกษตรล่วงหน้าแห่งประเทศไทย ขึ้น เพื่อใช้เป็นกลไกในการรักษาเสถียรภาพให้แก่สินค้าทางการเกษตร โดยในหลักการตลาดสินค้าการเกษตรล่วงหน้า จะเป็นสถานที่ที่ทั้งผู้ซื้อและผู้ขายดำเนินการตกลงราคาสินค้ากันใน ปัจจุบันแต่จะส่งมอบสินค้ากันในอนาคตตามที่ระบุไว้ในสัญญา นอกจากนี้ในสัญญายังระบุถึงคุณภาพของสินค้าและรายละเอียดอื่น ๆ ที่จำเป็นเพื่อความเป็นธรรมของทั้งสองฝ่ายไว้อย่างชัดเจนด้วย โดยมีคณะกรรมการกลางตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าแห่งประเทศไทย เป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์ และกำกับดูแล เพื่อให้การทำธุรกรรมของสินค้าการเกษตรที่ซื้อขายผ่านตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้า ดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นธรรมต่อทุกฝ่าย

ในการซื้อขายกันในตลาดล่วงหน้านั้นประกอบด้วย 2 ฝ่าย ได้แก่ผู้ซื้อและผู้ขายที่มุ่งหวังในการประกันความเสี่ยง นอกจากนั้นแล้วผู้ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับอีกกลุ่ม คือ นักเก็งกำไร เป็นกลุ่มบุคคลที่เข้ามารับความเสี่ยงแทนฝ่ายผู้ซื้อ และถึงแม้ผู้ซื้อและผู้ขายจะปฏิบัติตามระเบียบอย่างเคร่งครัด เช่น ในเรื่องของสัญญาซื้อขาย การวางเงินมัดจำ การส่งมอบตามวันเวลาที่ตาม แต่ทั้งนี้ด้วยลักษณะของตลาด บางครั้งผู้ซื้อสามารถดำเนินการซื้อขายโดยไม่ประสงค์ต่อตัวสินค้า และจากสถิติการซื้อขายในตลาดสินค้าน้ำล่วงหน้าของประเทศอเมริกานั้น พบว่าประมาณร้อยละ 98 ของตัวสัญญาได้มีการเปลี่ยนมือก่อนที่จะครบกำหนด

ปัญหาที่เกิดขึ้นในทางปฏิบัติของตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้า คือ เกษตรกรไม่สามารถเข้าไปดำเนินการขายในตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าได้ด้วยตนเอง ต้องอาศัยตัวแทนหรือนายหน้าที่มีเงินทุนหรือเงินมัดจำเพื่อเป็นหลักประกันในสัญญาซื้อขายเป็นผู้ดำเนินการแทน ตัวแทนหรือนายหน้าดังกล่าวอาจเป็นเอกชน บริษัท หรือกลุ่มทางธุรกิจอื่นใดก็ได้ ที่ได้รับความยินยอมจากคณะกรรมการตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าให้สามารถเปิดตัวสัญญาซื้อขาย และทำการสต็อกสินค้าเกษตรเก็บไว้เพื่อทำการแลกเปลี่ยนในอนาคต อย่างไรก็ตามตัวแทนหรือนายหน้าดังกล่าวจะต้องได้รับความยินยอมจากสหกรณ์การผลิตต่าง ๆ กลุ่มต่าง ๆ ก่อน ดังนั้นหากกลุ่มสหกรณ์การผลิตมี

ความรู้ความเข้าใจกลไกของตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าเป็นอย่างดี รวมถึงมีศักยภาพในการรับรู้ข่าวสารอย่างมีประสิทธิภาพแล้ว เกษตรกรผู้ผลิตจะสามารถดำเนินการซื้อขายในตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าได้เองโดยไม่ต้องอาศัยนายหน้าหรือพ่อค้าคนกลางอีกต่อไป

ดังนั้นการศึกษาคั้งนี้ จึงต้องการที่จะศึกษาระดับความรู้ความเข้าใจของกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตสินค้าการเกษตรว่ามีมากน้อยเพียงใด เพราะความรู้ความเข้าใจจะเป็นปัจจัยพื้นฐานที่จะช่วยให้กลไกของตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าสามารถดำเนินไปได้ตามวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งสินค้าเกษตรล่วงหน้าของประเทศไทย อย่างไรก็ตามเนื่องจากปัจจุบันตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าของประเทศไทย เพิ่งเริ่มเปิดให้มีการซื้อขายเป็นระยะเวลาประมาณ 1 ปี มีสินค้าที่เข้าซื้อขายในระยะเริ่มแรก คือ ยางแผ่นรมควัน และข้าว เท่านั้น และในเดือนมีนาคม 2548 ได้เพิ่มผลผลิตการเกษตรคือ มันสำปะหลัง อีก 1 รายการ ทำให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าของเกษตรกรมีน้อย โดยเฉพาะเกษตรกรที่เป็นผู้ผลิตและอยู่ในท้องถิ่นที่ห่างไกล ดังนั้นในการศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มากที่สุด จึงทำการศึกษาระดับความรู้ความเข้าใจของผู้บริหารหรือผู้นำสหกรณ์การเกษตรของจังหวัดเชียงราย เพราะเป็นกลุ่มบุคคลระดับบริหาร จึงน่าจะมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้ามากกว่าเกษตรกรผู้ปลูก อีกประการหนึ่งจังหวัดเชียงรายเป็นจังหวัดที่มีศักยภาพสูงมากในด้านการค้าและบริการสินค้าการเกษตรของภาคเหนือรองจากจังหวัดเชียงใหม่ และผลผลิตหลักที่สำคัญของจังหวัดเชียงราย คือ ข้าว จึงเลือกศึกษาสหกรณ์เกษตรกรผู้ปลูกข้าวในจังหวัดเชียงรายทั้งหมดเป็นกลุ่มประชากรเป้าหมาย ซึ่งสอดคล้องกับการนำข้าวเป็นผลผลิตการเกษตรประเภทแรกที่มีการซื้อขายกันในตลาดซื้อขายสินค้าเกษตรล่วงหน้าของประเทศไทยด้วย

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาถึงความรู้ความเข้าใจของผู้บริหารสหกรณ์การเกษตรในจังหวัดเชียงรายที่มีต่อตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าแห่งประเทศไทย

1.3 นิยามศัพท์

การซื้อขายล่วงหน้า หมายถึง การซื้อขายสินค้าเกษตรที่ส่งมอบ และชำระราคาในวันข้างหน้า ณ สถานที่ที่ตลาดกำหนด ที่ดำเนินการโดยตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าแห่งประเทศไทย

ตลาดซื้อขายล่วงหน้า (Future market) หมายถึง ตลาดซื้อขายสินค้าเกษตรล่วงหน้าแห่งประเทศไทย (The Agricultural Future Exchange of Thailand) จัดตั้งตามพระราชบัญญัติตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้า พ.ศ. 2542 หรือชื่อย่อคือ ต.ส.ล. เป็นตลาดที่ทำการซื้อขายสัญญาซื้อขายล่วงหน้า (Futures contract) กล่าวคือ ผู้ต้องการซื้อหรือขายอาจเปิดสัญญาซื้อขายล่วงหน้าขึ้นมาใหม่ หรืออาจจะทำการซื้อขายสัญญาซื้อขายล่วงหน้าที่มีอยู่แล้วในตลาดซื้อขายล่วงหน้า สัญญาซื้อขายล่วงหน้าจะระบุประเภท ปริมาณ คุณภาพ ราคา เวลา และสถานที่ส่งมอบไว้อย่างชัดเจน การซื้อขายในตลาดล่วงหน้าจะต้องมีการจัดตั้งองค์กรตลาดขึ้นรองรับการทำสัญญาซื้อขาย โดยมีกฎหมายและกำหนดกฎระเบียบในการซื้อขายที่แน่นอนและชัดเจน

สินค้าเกษตร หมายถึง ผลผลิตทางเกษตรกรรมหรือผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการแปรรูปจากผลผลิตทางการเกษตร ที่คณะกรรมการตลาดกำหนดให้มีการซื้อขายกันในตลาด

สหกรณ์การเกษตร หมายถึง การรวมกลุ่มของเกษตรกร จัดตั้งขึ้นเพื่อใช้เป็นที่รับฝากผลผลิตทางการเกษตรของคนที่ผลิตได้ เพื่อประโยชน์ทางด้านช่องทางการขายสินค้า โดยให้สหกรณ์มีหน้าที่แทนตนเองในการหาตลาดเพื่อรองรับผลผลิตที่ผลิตได้ ในการศึกษานี้ได้แก่สหกรณ์การเกษตรในจังหวัดเชียงราย

ผู้บริหาร หมายถึง ผู้นำหรือหัวหน้าของสหกรณ์การเกษตรหรือบุคคลที่ทำหน้าที่ด้านการบริหารจัดการของกลุ่มเกษตรกร ที่มีอำนาจในการบริหารจัดการและดำเนินการในด้านต่าง ๆ แทนเกษตรกรเพื่อผลประโยชน์ของสมาชิก

1.4 ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1.4.1 เพื่อทราบถึงความรู้ความเข้าใจของผู้บริหารสหกรณ์การเกษตรที่มีต่อตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าแห่งประเทศไทย

1.4.2 เพื่อเป็นประโยชน์สำหรับการพัฒนาตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าแห่งประเทศไทยในอนาคตต่อไป